

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ
ГРОМАДСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ «СХОДЖЕННЯ»

**НА ШЛЯХУ ДО СИНТЕЗУ
ФІЛОСОФІЇ, НАУКИ ТА РЕЛІГІЇ**

МАТЕРІАЛИ

**IV Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Людина. Всесвіт. Абсолют.
Класичний, некласичний, постнекласичний
та езотеричний підходи»**

19–20 квітня 2013 року

Львів – 2013

УДК 001.8

ББК 342

Н 30

- На шляху до синтезу філософії, науки та релігії: матеріали IV**
Н 30 Всеукраїнської науково-практичної конференції «Людина. Всесвіт. Абсолют. Класичний, некласичний, постнекласичний та езотеричний підходи», 19–20 квітня 2013 року / за ред. І. В. Карівця. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – 200 с.
ISBN 978-617-607-421-2

У збірнику матеріалів конференції розглядаються різноманітні шляхи осмислення взаємовідношень між Людиною, Всесвітом та Абсолютом. Висвітлюються філософські, наукові, релігійні та езотеричні підходи до з'ясування сутності цих понять з метою створення цілісного бачення місця людини у Всесвіті.

Для усіх, хто цікавиться сучасними проблемами філософії, науки, релігії та езотеризму.

УДК 001.8

ББК 342

Відповідальний за випуск І. В. Карівець

ISBN 978-617-607-421-2

© Національний університет
«Львівська політехніка», 2013

ЧАСТИНА I

ОКРЕСЛЕННЯ АБСОЛЮТУ, ЛЮДИНИ І БУТТЯ У ФІЛОСОФІЇ, РЕЛІГІЇ ТА ЕЗОТЕРИЗМІ

Віктор Петрушенко
Національний університет «Львівська політехніка»

АБСОЛЮТНЕ ЯК ІМАНЕНТНЕ СВІДОМОСТІ: ЛЮДСЬКІ НАДБАВАННЯ ЧИ ВТРАТИ?

Все є відносним, окрім абсолютного.

Г.Герель

У статті подаються такі характеристики абсолютного, що дають можливість розглядати його як іманентний компонент поняття, поза яким неможливе людське орієнтування в дійсності. Відмова від абсолютного, поширення релятивізму у сучасній культурі розглядаються як небезпечний симптом для людського ставлення до світу.

Ключові слова: інтелектуальний акт, ідеальне, абсолютне, релятивізм.

Victor Petrusenko. Absolutes as the Immanent of Consciousness: Human's Acquisition or the Loss? *In the article are given some characteristic of the absolute, that allows to represent it as an immanent component of the notion; human's orientation in reality is impossible out of it. Rejection from the absolute and diffuse of relativism in contemporary culture understood as a dangerous symptom for man's attitude towards reality.*

Key words: intellectual act, ideal, absolute, relativism.

Панування релятивізму є доволі очевидним станом сучасного суспільного життя та культури, характерним переважно для західних країн. Принцип відносності, сформульований ще у XIX ст. Е.Махом, у спрощеному варіанті звучить так: в природі не існує привілейованих систем відліку. Всі рухи та стани можуть визначатись лише відносно одне одного. Релятивізм доволі часто асоціюється з ім'ям А.Айнштейна – творця «теорії відносності», хоча при тому часто залишають поза увагою той факт, що у так званій «спеціальній теорії відносності» як раз визнавалось існування абсолюту, який слугував незаперечним відліком для визначення та розуміння будь-яких матеріальних процесів: такою поставала швидкість світла. Спроби А.Айнштейна дещо модифікувати свою теорію через визнання мінливості й останньої виглядали приблизно так, як відхилення атому від траєкторії вільного падіння у поглядах Епікура: швидкість світла може мінятись на дуже незначну, майже непомітну величину.

Принцип релятивізму, врешті, проник у всі сфери суспільного життя: у мораль, мистецтво, політику, економіку, навіть – у релігію; почали з'являться

ЗМІСТ

Частина I

Окреслення Абсолюту, людини і буття у філософії, релігії та езотеризмі

Віктор Петрушенко. Абсолютне як іманентне свідомості: людські надбання чи втрати?.....	3
Ігор Карівець. Роздуми про відношення «Абсолют-людина», або про осяжність і непізнаваність Абсолюту	8
Леонід Підкамінь. Окреслення Абсолюту згідно із енергоінформаційною конфесцією будови Реальності	12
Наталя Бевзюк. Сутність та її гносеологічне значення у феномені релігійного	21
Анатолій Бернюков. Онтологічна структура буття	28
Зиновій Тіменик. Поняття Абсолюту в контексті ідеї Бога (Божества): специфіка елементів синтезування	35
Марина Захаріна. Релігійність як один із аспектів становлення цілісної особистості у творчості Василя Зенківського	43
Людмила Опейда. Феномен холотропності: компаративістський підхід	50
Лілія Компанієць. Реконструкція поняття «реінкарнація» у «Золотий вік визначень»	58
Костянтин Родигін. Число та нескінченність в алхімічній філософії Заходу	67

Частина II

Постнекласична парадигма Абсолюту, людини і Всесвіту

Юрій Мелков. Людиномірність постнекласичної науки: основні проблеми та суперечності	77
Тамара Тюріна, Оксана Микитюк, Андрій Зачена. Людина, суспільство і Всесвіт: взаємозв'язки та взаємодія	86
Алла Сингаївська. До стійкого майбутнього у синергії чи діалектичного розвитку?	90
Леонід Ліщитович. Інтеграція знань у новій науці геобіономії	98
Андрій Забава. Дослідження свідомості – потреба в трансдисциплінарному підході	106
Андрій Кадикало. Про одиничність та універсальність свідомості у постнекласичній науковій парадигмі	114
Михайло Скалецький. Сучасна наука та філософія про буття «тонких матерій»	124
Лариса Яненко. Когнітивна лінгвістика та її роль в інтеграції філософії, науки і релігії	128
Олександр Нагорний. Нелінійна система філософських категорій як приклад абсолютної істини	134

Частина III

Іманентне, трансцендентне та абсолютне у системі відношення «людина-світ»

Ярослава Шекера. Філософське осмислення буття митцями Чань (на прикладі китайського поета VIII ст. Хань Чаня)	142
Ростислав Якуц. Невербальне та поняттєве: три фрагменти «Дхармачакра-Праватана Сутри»	151
Ольга Годяк. Природа Бога в процесній філософії Альфреда Уайтхеда.....	159
Олексій Матицин. Спадковість сприйняття трансцендентного в контексті Східнохристиянської богословсько-естетичної традиції, платонізму і неоплатонізму.....	163
Любомир Федорів. Експлікація трансцендентного в класичній та некласичній теорії пізнання	171
Сергій Яремчук. Співвідношення релігії та моралі згідно із вченням Іммануїла Канта	179
Тетяна Мегельова. Пошук орієнтирів у відношенні «людина-світ»: від феноменології Гуссерля до постмодерну	183
Відомості про авторів	194

Лариса Яненко

Національний університет харчових технологій, м.Київ,
кафедра іноземних мов професійного спрямування

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА У СПРАВІ ІНТЕГРАЦІЇ ФІЛОСОФІЇ, НАУКИ ТА РЕЛІГІЇ

Підкреслена можливість використання досягнень когнітивної лінгвістики для інтеграції людських знань. Пропонуються підходи до визначення мови інтегральної науки та створення інтегрального тезаурусу базових понять нової ноосферної свідомості людей. Досягнення когнітивної лінгвістики мають працювати для інтеграції філософії, науки та релігії.

Underline possibility is drawing on accomplishments of Cognitive Linguistics for integration of human knowledge. Offered approach to determination of language of integral science and creation integral Thesaurus of base concepts of new Noosphere consciousness of people. The achievements of Cognitive Linguistics must work for integration of philosophy, science and religion.

Практичне завдання інтеграції філософії, науки і релігії відносимо до етапу початку розбудови реальної ноосфери планети Земля, шляхи створення якої ще 100 років тому накреслив перший президент Української академії наук В.І.Вернадський. Тоді це було лише геніальним прогнозом і вимогою діяти в умовах відчуття перенаселення планети та через початок світових криз, пов'язаних з вичерпуванням важливих природних ресурсів. Сьогодні всі ці явища загострилися значно сильніше, проте створення інтегральної науки і формування єдиної планетарної свідомості стало ще більш важкою задачею, ніж 100 років тому. Дійсно, за останні віки відбулося значне розмежування як серед наук, так і серед релігійних течій, що у свою чергу породило виникнення багатьох нових філософських напрямків. Крім того, значна комерціалізація і бюрократизація всієї діяльності людей ще більше розділяє ці складові знань людства, створює значні понятійні бар'єри і адміністративні

перешкоди для виконання такої вкрай потрібної сьогодні інтеграції знань в ім'я спільного виживання.

Разом з тим, Природа надає людям такий потужний механізм інтеграції знань, як людська мова, що є предметом досліджень когнітивної лінгвістики [1,2]. Проте мова і дезінтегрує знання, коли за однаковими поняттями закріплюються різні терміни, та ще й на різних мовах. Саме при дослідженнях когнітивного сенсу слів та їх порівнянні у різних мовах лінгвістика має можливість знаходити спільні розумові корені однакових знань людства про Природу. При цьому не перестаєш дивуватися, як серед незліченних спроб різних філософій і релігій надати однаковим знанням різні тлумачення і терміни з метою розділити людей для полегшення їх пограбування, міжнародне мовне спілкування поступово нівелює ці зусилля. Глобальна телекомунікація та світові комп'ютерні мережі, особливо Інтернет, сьогодні стали найбільш потужним механізмом інтеграції людських знань. На жаль, у більшості випадків це відбувається лише підсвідомо і за цим ще не стоїть справжня інтегральна наука, яка має поєднати у собі все потрібне людям знання від наявного різноманіття окремих наук, релігій та філософій. При цьому тут своє не останнє місце повинна зайняти когнітивна лінгвістика, що має зчистити непотрібні мовні нашарування у описі і понятійному розумінні особливо важливих сьогодні для людства знань.

Когнітивні лінгвісти вже давно доводять справедливості гіпотези Сепіра-Уорфа (*Sapir-Whorf hypothesis*), розробленої ще у 30-х роках XX століття, згідно якої лінгвістична структура певної мови визначає конструктивність мислення і спосіб пізнання реальності світу. Стверджується, що люди, які говорять на різних мовах, по різному сприймають світ і по різному думають [3, 4, 5]. Зокрема, розуміння таких фундаментальних понять, як простір та час, залежить перш за все від рідної мови людини. Крім того, візуалізаційні здатності носіїв китайської

або японської мови сьогодні суттєво допомагають їм у засвоєнні інтерактивної графіки на комп'ютерних екранах, дозволяють більш швидко опановувати програмні засоби, а відтак і сучасні технології. Носії європейських мов також відрізняються певними гносеологічним відмінами. Наприклад, слова «диво» і «дивуватися» у німецькій мові мають однаковий корінь «wunder», так само як і в українській «диво». Власне акт дивування настає, коли сприйняття світу вступає у конфлікт зі сталим для нас світом понять та явищ. Якщо такий конфлікт переживається гостро і конструктивно, то він потужно впливає на розвиток нашого розуму. Взагалі, прогресивний розвиток нашої свідомості є саме подолання цього відчуття дива – тут все залежить від конструктивізму нашої поведінки. Можливо, когнітивна свідомість українців і німців, що мають за ДНК-аналізом спільне арійське коріння, більш впевнено формує нові знання при зіткненні із черговим дивом, ніж це вдається робити, наприклад, носіям російської мови, де слова «чудо» і «удивляться» мають різні корені, а поняття «работа» взагалі походить від слова «раб», тому тут маємо більшу схильність до тривалої підготовки, роздумів та містики замість логічних висновків і швидких дій. Проте на національний менталітет як здатність сприйняття та розуміння довкілля і абстрактних понять, що визначаються сукупністю когнітивних стереотипів нації, впливають також поточні соціально-економічні умови. Наприклад, американці при зустрічі багатого людини, за звичай, думають: «богатий – значить розумний», а українці і росіяни впевнені: «богатий – значить злодій». Поняття «новий» у американців сприймається як «покращений», а у нас як «неперевірений». Далі наводимо приклад позитивного впливу різниці когнітивного сенсу слова у російській і українській мовах. Так, для розробників нової науки «Геобіономіки» вагомим поштовхом до творчих пошуків стали слова нашого генія Т.Г.Шевченка: «У кожного своя доля і свій шлях широкий...». Тут когнітивна цінність українського слова «доля»

не у його містичному фатумі, а у завданні для сучасної науки визначити причини і можливі обсяги цієї частки-долі кожної людини, народу, країни у геологічних і біологічних ресурсах, ще наявних на планеті Земля. Сучасна загально планетарна ресурсна криза вимагає глибокого науково обгрунтованого і, в той самий час, оперативного вирішення цієї проблеми. Підкреслимо, що саме сьогодні почався переломний момент у нашій планетарній свідомості, коли людство має перейти від стану природокористувачів до стану найбільш відповідальних членів Природи, що використовують лише самовідновні ноосферні технології. Для цього на основі саме інтегральних наук повинні бути розроблені і оперативно впроваджені принципово нові стандарти планетарної свідомості, які забезпечать людству подальший прогресивний розвиток на планеті Земля [6]. Когнітивна лінгвістика має забезпечити цю інтеграцію на мовному рівні, в тому числі за допомогою багатомовних тезаурусів та глосаріїв загальних для людства понять і термінів.

Перш за все, мова інтегральної науки має бути незалежною від різноманіття когнітивних цінностей звичайних мов кожного народу. Саме тому вже багато віків тому замість загально прийнятої латинської мови в науці запанувала мова математики, а останні десятиліття на її формальній базі виникли потужні універсальні комп'ютерні мови. Проте, через невичерпну складність Природи, практично неможливо розробити строго адекватну мову для її однозначного опису та аналізу всіх її явищ. Досвід останніх десятиліть доказав обмеженість класичної математики, яку віками вважали мовою всіх наук. Ускладнення завдань виживання на планеті Земля спонукає людей, як найбільш розвинутої частини Природи, створювати все більш потужних помічників для своєї розумової діяльності – інтерактивні цифрові комп'ютерні системи, здатні накопичувати і миттєво переробляти величезні масиви Інформації з формуванням оптимальних рішень. Тому мовою опису і аналізу Природи сьогодні все

більше стають комп'ютерні алгоритми і відповідні програмні модулі, а мовою всіх наук стають універсальні мови програмування. Серед них найбільшу перспективу мають мови візуального програмування, що значно розширюють синтаксис і семантику класичної математики. Так само, як візуальні можливості китайських ієрогліфів суттєво випереджають класичні західні абетки, так і можливості візуального програмування значно розширюють і прискорюють формалізацію складних розумових конструкцій людства. Це, в свою чергу, дозволяє більш швидко будувати моделі складних об'єктів Природи, проектувати і створювати принципово нові антропогенні конструкції. Зокрема, робочою мовою науки Геобіономіки була обрана саме мова візуального програмування – універсальна мова моделювання (UML - Unified Modeling Language) [6], проте діючий її міжнародний стандарт мови UML 2.0 [7] для нової моделі Природи у цій інтегральній науці довелося суттєво розширити.

Також певні здобутки вже має використання когнітивної лінгвістики для створення сучасних багатомовних тезаурусів і глосаріїв, без чого неможливо прискорити інтеграцію науки, релігії та філософії. Дійсно, сучасна широта проблем виживання на планеті вимагає розробки досить потужного тезауруса, подібного до широко відомого тезауруса Роже. Вже минуло рівно 100 років, як Пітер Марк Роже, англієць швейцарського походження, поставив метою свого життя створення спеціального словника для філософів, який він назвав словом *Тезаурус* від латинського *thesaurus* - "скарбниця". У цьому словнику усі слова і поняття, що описують Природу, були розбиті на 1000 смислових категорій. Надалі цим Тезаурусом і іншими подібними словниками стали користуватися в основному для пошуку визначення термінів, їх синонімів і близьких за значенням слів. У наш час, для завдань Штучного Інтелекту, пов'язаних з побудовою логічної моделі світу, первинний інтегруючий сенс тезаурусів

взагалі і найпершого Тезауруса зокрема, знову виходить на перший план. Тезаурус Роже можна вважати онтологічною мережевою базою знань, що містить лексичну основу для загальної моделі Всесвіту. Для активної творчої роботи з цією моделлю стара методологія доступу, заснована на ієрархічних(вкладених) структурах і односторонніх посиланнях, виявилася недостатньою. Застосування гіпертабличної навігації Абріаля до великих онтологічних мереж, яким є Тезаурус, дає основу сподіватися на прорив в цьому напрямі. Загальна структура такої скарбниці знань включає:

Тезаурус--Клас--Розділ--...--Тема--Параграф--Група--Сегмент--Коллокація--Слово

Головним рівнем вважається рівень **коллокацій(collocations)**. Чому не слів? Тому що слова, які входять до складу **коллокацій**, можуть бути різними для одних і тих самих понять, особливо в різних мовах людства. Тому із словами треба працювати окремо, як з такими. При цьому, навіть односкладові коллокації - самі по собі, а слова - самі по собі. Тезаурус Роже у сучасному вигляді складається з шести класів. Усередині класів є ще розділи і підрозділи до 8-ми рівнів вкладеності. Усі вони, і у тому числі класи і сам тезаурус називають **розділами(Partitions)**. Усередині розділів знаходяться **Теми(Heads)**. Цих тим приблизно 1022. Теми мають назву, наприклад **Will** і номер від 1 до 1000, наприклад **600**(тут можуть бути ще номери будинків з буквами). Теми позначаються як **Will.600**. Одна тема складається з параграфів по частинах мови - їх може бути від одного до п'яти. Усередині параграфів **групи(Group)** слів, розділені точкою. Зрідка групи мають назву, але найчастіше вони позначаються своїми порядковими номерами. Тому повні позначення груп виглядають як **Will.600.2** - це друга група іменників в темі **Will.600**. Усередині групи коллокації розбиваються на **сегменти** (знаком крапка з комою).

Сегмент іменується по першій коллокації, що входить в нього. Наприклад, в сегмент **Will.600** входять три коллокації: **pleasure, wish, i mind**. Деякі теми супроводжуються текстовими описами (поясненнями) **Desc**. Деякі коллокації мають також примітки, як правило, авторство або інші джерела. (**U.S., Latin, Hamlet.**). Їх позначають **Source**. При цьому елементи двох останніх рівнів можуть підкорятися декільком елементам попереднього за старшинством рівня. Таким чином ієрархічна структура перетворюється на мережеву структуру - саме можливість вільної навігації по цій мережі є найбільш цікавим в цій роботі.

У Роже виділяють наступні класи об'єктів :

Partition - розділи

Head - теми

Parag - параграфи теми(по частинах мови)

Group - групи

Segm - сегменти

Adj, Adv, N, V, Int - коллокації по частинах мови.

W - слова

Source - джерела

Ref - клас посилань, ізоморфний **Head**, але що називається по номерах.

Reltype - тип відношення між темами (наприклад, **opp**)

Існують також суперкласи (об'єднання класів) :

Part = Head+Partition

List = Adj+Adv+N+V+Int

Використовується також вбудований клас для рядкових значень:
STR.

Parag: CLASS(HeaPar\Head, ParGro\Groups, GENLK=HeaPar)

Group: CLASS(ParGro\Parag, GroSeg\Segments, GENLK=ParGro)

Segm: CLASS(GroSeg\Group, GENLK=GroSeg)

Класи пов'язані між собою наступними стосунками:

Pof: LINK(Part of:&Partition, Partitions:(&Partition))
Ndx: LINK(Content:(&Partition), Chiefs:{&Part})
Heads: LINK(Heads:(&Partition), Partition:&Head)
Ref: LINK(Numeric Reference :{&Head},Head:{&Ref})
In: LINK(Words:(&List), Head:{&W})
Desc: LINK(Description:{&Head},desc_of: STR)
Rel: LINK(related to:{&Head},uses:{&Reltype},rel - from:{&Ref})
Source: LINK(Source:{&List},Source of:{&Source})
HeaPar: LINK(Part of speech:{&Head},Name: STR, Head:
Parag)ParGro: LINK(Groups:{&Parag},Name: STR, Parag: Group)
GroSeg: LINK(Segments:{&Group},Name: STR, Group: Segm)
N: LINK(Nouns:{&Segm},Segm:{&N})
V: LINK(Verbs:{&Segm},Segm:{&V})
Adj: LINK(Adjectives:{&Segm},Segm:{&Adj})
Adv: LINK(Adverbs:{&Segm},Segm:{&Adv})
Int: LINK(Inton - s:{&Segm},Segm:{&Int})

Кожен рядок визначає відношення. Ім'я відношення йде перед **:Внутри**. Визначення відношення знаходяться через визначення аспектів. Дужки {} означають множинний аспект. Дужки () означають обліковий аспект. Якщо дужок немає, значить аспект - поодинокий. Знак & (майже скрізь) означає, що аспект посилавальний, тобто видалення зв'язку не видаляє об'єкт. **Виділені стосунки** є службовими, тобто організовують іменування параграфів усередині тем, груп усередині параграфів, сегментів усередині груп.

Сьогодні практична реалізація подібного за структурою інтегрального тезаурусу може бути забезпечена сучасними програмними засобами СУБД. Через ще не остаточну стандартизацію більшості ноосферних термінів і постійну появу нових визначень і понять, бажано певний час надати широкий доступ до такої, так званої, бета-версії тезаурусу. У такому разі буде швидко виправлено і узгоджено більшість термінів і понять даного інтегрального тезаурусу (можливо, навіть, за принципом Вікіпедії). Лише після такого узгодження українського інтегрального тезаурусу і гармонізації з

європейським, що зосереджений у Відні, буде можливим провести його державну стандартизацію в Україні.

Щодо програмних засобів для забезпечення такої концепції створення Українського інтегрального тезаурусу, то тут спочатку можливо застосувати всім доступну СУБД Access, що входить до Microsoft Office і є практично на всіх комп'ютерах в Україні. Практична робота зі створення першої версії такого реально працюючого тезаурусу може бути виконана за декілька місяців. Бажано, щоб ця робота виконувалася у науково-навчальному середовищі типу «Університет», де не буде проблем із швидких консультацій з практичними фахівцями різних спеціальностей.

Взагалі, когнітивна лінгвістика може і повинна докласти зусиль у створенні системи ноосферної освіти, яка буде виховувати принципово нові покоління людей вже не як завойовників Природи і, навіть, не як природокористувачів (орендаторів), а як найбільш розвинутих і відповідальних членів Природи. Сьогодні розвиток Біосфери вийшов на стадію перетворення у Ноосферу, але це перетворення мають зробити не боги, а саме люди, свідомість яких досягла загально планетарного рівня. Такі люди мають складати вирішальну більшість населення планети, тому завдання ноосферної освіти стає умовою виживання людства. Тільки взаєморозуміння, взаємоповага і спільні дії всіх філософів, інших спеціалізованих науковців та всього духовенства зможуть створити потрібні інтегральні науки і на їх основі оперативно впровадити систему ноосферної освіти. Починати все це потрібно вже сьогодні!

Література

1. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. — М.: АСТ: Восток-Запад, 2010. — 314 с. (Уч.пособ. «Лингвистика и межкультурная коммуникация: Золотая серия»).
2. Evans V. A Glossary of Cognitive Linguistics. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007. - 751 p.
3. Whorf B. L. Language, thought and reality: Selected writings of Benjamin Lee Whorf. Ed. John B. Carroll. — New York: Wiley, 1956.
4. Уорф Б. Л. Отношение норм поведения и мышления к языку. — В сб.: Новое в лингвистике, вып. 1, М., 1960.
5. Брутян Г. А. Гипотеза Сепира — Уорфа. — Ереван, 1968.
6. Ліщитович Л.І. Основи Геобіології. т.1, -К.: Фітосоціоцентр, - 2012. — 184 с.
7. Леоненков А.В. Самоучитель UML 2. —СПб.: «БХВ-Петербург», - 2007, - 576 с.